

LUDBREG I LUDBREŠKA PODRAVINA U SREDNJEM VIJEKU

OSNOVNI TOKOVI RAZVOJA

A) Geoprometni položaj, najstarija povijest i postanak Ludbrega

Ludbreg leži u meandru rijeke Bednje, zaštićen i zatvoren brežuljcima Kalničke i Topličke gore, gdje su se križali prapovijesni, antički i srednjovjekovni putovi¹. Prema Antoninovom itinerariju, Peutingerovoj karti i Jeruzalemskom itinerariju može se vidjeti da je na području današnjeg Ludbrega postojalo vrlo važno antičko (rimsko) naselje Iovia Botivo². Upravo kroz antičku Ioviu prolazio je važan put koji je povezivao Poetoviju (Ptuj) sa Mursom (Osijekom). Jedan je put dolinom Bednje povezivao Ludbreg (Ioviu) sa Varaždinskim Toplicama (Aquae lasae). Bila je to najkraća veza s cestovnom mrežom koja vodi do Jadrana. Aquae lasae su bile, naime, povezane s cestom prema Andautoniji (Ščitarjevo kod Zagreba). U Ludbregu je bio i važan cestovni mostovni prijelaz preko Bednje, dok su u Poljancu pronađena rimska kola, pokazatelj da je to područje bilo vrlo živo povezano s bližim noričko-panonskim prostorima, odakle se vjerojatno dopremala sirovina za ovdašnju metaluršku radionicu, a sama kola potvrđuju blizinu ceste kojom su se kretala. Može se pretpostaviti i cestovna povezanost i sa Ferenčicom kod Preloga u Međimurju, gdje leži veliki kompleks antičkih ladanjskih vila³. Komunikacije su u antičko i srednjovjekovno doba vrlo bitne pogotovo prema Varaždinskim Toplicama, Ptuju i Osijeku, jer se nastojala teritorijalno sjediniti današnja Podravina s Hrvatskim zagorjem, ali i komunikacijski gledano i cjelokupni teritorij današnje Podravine, a u blizini je bio i podravski limes. Zanimljivo je da su rimski putovi slijedili trase koje su se ustalile već od pretpovijesnih vremena, a srednjovjekovni putovi su vrlo često slijedili trase rimskih.

Stoga je antička Iovia već u rano carsko doba bila opasana zidom. Pretpostavlja se da je najranije antičko naselje bilo upravo vojno uporište, a da se njegov obrambeni karakter mijenjao. Život se odvijao kao i u drugim urbaniziranim središtima ovog dijela Panonije, a vojni su interesi povremeno prevladavali. Antička Iovia Botivo je bila naselje zgusnutog tipa opasano bedemom, a živjelo je bez prekida od 1. do 6. stoljeća. Zasad se ne može utvrditi je li civilni grad nastao od vojničkog tabora, ili je blizina dravskog limesa uvjetovala njegov obrambeni karakter i u rano i u kasno carsko doba⁴, s tim da se teško može govoriti o kontinuitetu prema srednjem vijeku.

Vjerojatno je Iovia Botivo doživjela sudbinu kao i niz antičkih gradova u Panoniji, stoga nije isključena mogućnost da je doživjela razaranja od Slavena i Avara negdje oko 600. godine, kada je, ako ne u potpunosti, bar privremeno bio prekinut život u gradu. Iz vremena seobe naroda postoji kasnoantički grob u Ludbregu, a njemu se pridružuje još jedan ženski pojedinačni grob, a osim ovih nalaza za sada na području Ludbrega i ludbreške Podravine nema tragova iz vremena seobe naroda i nastaje praznina od nekoliko stoljeća.

U cinkтури župne crkve u Ludbregu pronađena je jedna sljepoočničarka od srebra, koja se može datirati u 10. do početka 11. stoljeća. Ona najvjerojatnije potječe iz groba i ujedno je indicija za

pretpostavku o postojanju ranosrednjovjekovnog groblja uz crkvu koja se nalazila na mjestu današnje župne crkve u Ludbregu. U Gradskom muzeju u Varaždinu čuva se veći broj ulomaka slavenskog podrijetla i jedna čitava posudica pronađena u Ludbregu na desnoj obali Bednje. Ovi nalazi se ne mogu datirati prije 12. stoljeća, a postoji pretpostavka da je u Ludbregu, na desnoj obali Bednje, nešto prije zavoja što Bednja čini kod pritoka od mlina, bila utvrda odnosno gradište močvarnog tipa.

U Velikom Bukovcu je ustanovljeno groblje na redove bjelobrdske kulture, a istočno od Ludbrega, između sela Kapela i Sveti Petar ustanovljeno je srednjovjekovno gradište gdje smještaj utvrde na barovitom terenu i konfiguracija terena upućuju da se radi o starijem ranosrednjovjekovnom zbjegu, značajnom za Slavene u ranom srednjem vijeku. Prema iskopanoj keramici može se pretpostaviti da utvrda potječe iz vremena Arpadovića. Od značajnijih nalaza vrijedi spomenuti i fragmente slavenske keramike iz Martijanca koji se približno mogu datirati u 8-9. stoljeće, kao i srednjovjekovna gradišta u Martijancu i Ludbreškom Sigecu⁹.

Postoji i legenda o osnivanju Ludbrega koju je prema Ivanu Bočkaju zabilježio mađarski povjesničar Thallocy u kratkom rukopisu koji se čuva u körmendskom arhivu obitelji Batthyany. Prema toj legendi grad i vlastelinstvo Ludbreg prozvani su oko 1100. godine po navodno utemeljitelju burgundskom plemiću Lodbringu za vrijeme prvog križarskog rata. Doduše ta se legenda ne može ničime potvrditi¹⁰, ali ostaje mogućnost da je dolinom Drave, upravo kroz ludbrešku Podravinu, prolazio put kojim su se kretali križari, pa bi valjalo ovo pitanje ostaviti zasad otvorenim.

Sve do polovice 13. stoljeća nema pouzdanih vijesti o Ludbregu i ludbreškom vlastelinstvu. Iz povelje, što ju je izdao kralj Bela IV, 1244. godine u Sequesdu plemićima od roda Cer, proizlazi da je Ludbreg početkom 13. stoljeća vjerojatno kraljevski posjed, a uživao ga je onaj Arpadović koji je u kraljevo ime vladao hrvatskim područjima¹¹.

Ivan Bočkaj spominje da su u 13. stoljeću ludbreško vlastelinstvo držali Paližne i Bakonjići¹². U prvim desetljećima 14. stoljeća ga je posjedovao meštar Nikola Ludbreški, a o tome govori darovnica od 24. travnja 1320. godine, u koju su uneseni ispravci iz stare darovnice. Nikola je dobio ivanovački posjed Črnc koji se nalazio kraj tvrđave Ludbreg, a taj posjed se protezao uz istoimeni potok do Drave¹³. Smještaj ludbreške tvrđave u močvarnoj dolini nije bio slučajna ni rijedak, jer kao što su utvrde na strateškim povišenim mjestima povišenih točki gorja imale svoje prednosti kod obrane posjeda, bila su potrebna i nizinska utvrđenja kako bi osiguravala postojeće ceste, a upravo tu je bilo križište prometnice koja je povezivala Varaždin i Koprivnicu sa cestom od Međimurja prema Toplicama dolinom Bednje i dalje na jugozapad. Taj položaj je omogućio kontinuirani razvoj ludbreškog kastruma jer je on svojim postojanjem osiguravao nesmetano komuniciranje u mirnodopskim razdobljima, a ključnu je poziciju zadržao i u vrijeme ratnih nemira srednjovjekovlja.

B) Gospodari Ludbrega

Prije spomenuti dokument u kojem se spominje ludbreška utvrda iz 1320. godine pokazuje ne samo velike zasluge i vojnu snagu Nikole Ludbreškog, već i na njegov visoki položaj i ugled jer ga se naziva uzvišenim i snažnim čovjekom - i gospodinom magistrom što podrazumijeva ne samo njegov položaj nego i stanovitu obrazovanost izuzetnu u to vrijeme. Nikola Ludbreški se u dokumentima javlja vrlo često¹⁴. Nikola Ludbreški je umro 1358. bez muškog nasljednika. Njegovom smrću je izumrla prva poznata, odnosno pouzdano i dokumentirana obitelj ludbreških feudalaca, ako izuzmemo mogućnost da su Ludbreg držali i Paližne i Bakonjići u 13. stoljeću.

Kralj Ludovik je darovao 1359. godine vlastelinstvo Ludbreg Ivanu Čuzu, sinu Petra od Belch, koji je 1356-58. bio hrvatsko-dalmatinski ban. Novi gospodar je 1360. godine službeno uveden u posjed vlastelinstva, a u ispravi o uvođenju nalazi se prvi popis sela ludbreškog vlastelinstva. Tvrđavi Ludbreg pripadala su tada sela: Sigetec, Globočec, Segovina, Poljanec, Lonka, Črnoglavac, Hrastovsko, Podgrađe, Serafinovec, Pongračovec, Korduševac, Ivanušovec i Dujmovec.

Vlastelinstvu su također pripadali brod na rijeci Dravi i mitnica na rijeci Bednji. Bivšeg bana Ivana Čuza naslijedio je sin Nikola, koji je svom prezimenu počeo dodavati predikat Ludbreški (de Ludbreg)¹⁵.

Zanimljiv je i opis međa ludbreškog vlastelinstva iz 1382. g. Tada je vlastelinstvo približno obuhvaćalo veći teritorij nego kasnije. Vlastelinstvo je na širokom području izlazilo na Dravu. Njegova je međa zatim na zapad išla potokom Strug, zaobilazila ribnjak Selsko blato i izlazila na potok Krog. Međa je onda prolazila pokraj sela u kojem se nalazila kapela Sv. Nikole i izbijala na rijeku Plitvicu. Otuda je izlazila na rijeku Bednju. Kod sela Ketel, koje je pripadalo vlastelinstvu Rasinja, odvajala se od Bednje i išla cestom Križovljan-Ludbreg, a s te ceste se spuštala do potoka Segovine, zaobilazila posjede plemića od Ebreša i zatim se dizala na sjever prema Dravi. Ludbreškom vlastelinstvu je tada pripadao dio zemalja posjeda Sveti Petar¹⁶.

Sinovi Nikole Čuza Ludbreškog, Stjepan i Ivan, podijelili su vlastelinstvo. Stjepan je 1421. svoj dio tih posjeda založio Andriji Orahovičkom. Zbog toga zalaganja drugi Nikolini sin Ivan je vodio dugotrajnu parnicu, te su mu konačno založeni dijelovi vraćeni. Sredinom 15. stoljeća Ludbreg je posjedovao Juraj Čuz, sin Ivana. On je 1452. dio ludbreških posjeda ponovo založio Andriji Orahovičkom. U založeni dio se 1452. useli zajedno s Andrijom Orahovičkim i njegov zet Benedikt Turoczy koji je odmah ostvario utjecaj na Jurja Čuza Ludbreškog. Juraj je 1456. potvrdio Benediktu Turoczyu i njegovoj supruzi Ani posjed založenog dijela vlastelinstva jer je u međuvremenu Andrija Orahovički umro. Još iste godine Turoczy je uspio nametnuti Jurju ugovor o nasljeđivanju međusobno, a taj je ugovor naredne godine potvrdio kralj. Juraj Čuz Ludbreški je na samrti pokušao raskinuti i taj ugovor s Turoczyjem, vjerojatno nastojavši se riješiti njegova skrbništva, te je 1461. godine sve svoje posjede zavještao moćnom zagorskom grofu Janu Vitovcu i njegovim sinovima¹⁷.

Nakon smrti Jurja Čuza Vitovci su sudskim putem zatražili vlastelinstvo, ali kralj Matijaš Korvin više nije želio jačanje Vitovaca koji su se pridružili velikaškoj opoziciji. Ludbreško vlastelinstvo je na kraju dosuđeno Benediktu Turoczyju, a kralj mu ga je potvrdio i posebnom darovnicom. Benediktov sin Juraj dobio je za Ludbreg i posjed Svinušu 1468. i novu darovnicu, a tim darovnicama su se Turoczy utvrdili kao feudalni gospodari ludbreškog vlastelinstva za oko 170 godina¹⁸.

Vlastelinstvo Ludbreg je 1360. godine brojilo 14, a 1464. i 1468. godine 27 sela i naselja. Uz prije navedena sela iz 1360. godine kojima treba dodati i Sveti Đurđ, na ludbreškom vlastelinstvu se spominju još ova sela: Viškovec, Struga, Priles, Kiletinec, Brezovec, Obrankovec, Jazvinec, Gregorovec, Selnik, Slokovec, Novakovec, Apatija i Čremošno¹⁹. Dio navedenih sela je potpuno nestao za vrijeme prodora Turaka, te ih danas više nema u obnovljenom obliku.

Ludbreškom je vlastelinstvu početkom 16. stoljeća pripadalo 210 poreznih dimova, a dijelilo se na Gornju i Donju Provinciju. Tada je Ludbreg podijeljen prema poreznim popisima na dio koji su držali franjevci, župnu crkvu i trgovište Bernarda Turoczya²⁰.

O postanku trgovišta Ludbreg kao gradskog naselja nisu sačuvani podaci, a to je bilo naselje uz ludbrešku tvrđavu. Vjerojatno se uz tvrđavu već na početku njena postojanja razvilo selo sa župom, što dokazuje popis župa iz 1334. godine. Prema podacima o ludbreškom vlastelinstvu vjerojatno se s naseljem Ludbreg može povezati selo Podgrađe, koje se spominje 1360. godine. Početkom 15. stoljeća Ludbreg je važno prošteništa koje je utjecalo i na ubrzani razvoj trgovišta kao gradskog naselja. Prošteništa u srednjem vijeku nisu imala samo religioznu funkciju, već se na njima istodobno vršila razmjena dobara. Trgovište kao gradsko naselje Ludbreg (oppidum Ludbreg) spominje se prvi put u testamentu Jurja Čuza tek 1461. godine. Na početku 15. stoljeća ludbreško je trgovište išlo u red većih gradskih naselja. Njemu je na vlastelinstvu pripadalo oko 20% poreznih dimova, a to znači da je u njemu živjelo 20% poreznih obveznika, odnosno približno petina stanovništva ludbreškog vlastelinstva. Stanovnici trgovišta činili su u 15. i na početku 16. stoljeća posebnu skupinu podložnika. Položaj njegovih građana u tom razdoblju se nije mogao bitno razlikovati od položaja stanovnika sličnih naselja. Oni su još i krajem 16. stoljeća popisivani kao "oppidani" - skupina podložnika koja se razlikovala od kmetova.

Vlastelini su im priznavali status građana, iako su oni i dalje bili feudalni podložnici. Trgovišta su mogla izabirati svog suca i osnivati općine koje su uživale široku autonomiju. Slobodštine pojedinih trgovišta bile su regulirane posebnim poveljama, a takva se za Ludbreg nije sačuvala²¹.

Prije je navedeno da je ludbreško vlastelinstvo 1520. g imalo 210 poreznih dimova. Taj se broj nakon pustošenja Turaka smanjio za preko šest puta. Godine 1543. Ludbreg je bio pretvoren u obrambenu protutursku tvrđavu (fortalicium), a braća Stjepan, Bernard i Gabrijel Turoczy imali su na čitavom vlastelinstvu 1554. godine samo 30 poreznih dimova. U pustošenjima 70-tih godina njihov se broj i dalje smanjivao tako da je 1573. godine "zbog straha od neprijatelja" opustilo još 11 dimova. Čitavo vlastelinstvo je 1596. imalo samo 8 poreznih dimova. Godine 1598. na vlastelinstvu je živjela samo 131 obitelj, od toga je 55 obitelji stanovalo u trgovištu, ali su status građana imale samo 22. U trgovištu su se naselile iz okolnih sela skupine kmetova i želira. Ostalih 76 obitelji živjeli su u selima: Poljanec, Sesvete, Januševac, Struga, Priles, Sveti Đurđ, Obrankovec, Selnik i Hrženica. Ostala naselja su u pustošenjima nestala, dio je kasnije obnovljen, a dio tih sela je propao zauvijek²².

C) Vlastelinstva, posjedi i stanovništvo ostalog dijela ludbreške Podravine

U ludbreškoj Podravini između ostalih posjeda razvilo se i vlastelinstvo Bednja. U 14. stoljeću posjedovala ga je obitelj Bednjanskih. Kralj Matijaš Korvin darovao je vlastelinstvo Bednju s posjedom Kapela plemiću Wolfgangu Frodnoharu koji se doselio kao službenik grofova Celjskih u Slavoniju. Kao suvlasnik posjeda Kapele i Dubovice nešto kasnije pojavio se Krištof Lausinger. Bednjanske posjede je od kraja 15. stoljeća do 1523. godine držao Sigismund Frodnohar. Njihovo središte se nalazilo u Novom Selu gdje je bio plemićki dvorac. Godine 1523. tim su posjedima pripadala sela Petrovčani, Veliki Bukovec, Mali Bukovec, Novo Selo, Mala Dubovica, Bednjanski Sveti Petar, Ostružan, Kilijanovci, Segovina, Hlebovec, Torčec i Gradec²³. Početkom 16. stoljeća se broj podložnika na bednjanskim posjedima povećao što se vidi prema popisima poreznih dimova. Godine 1495. je bilo 122 porezna dima. 1507. godine njima je pripadalo 86 poreznih dimova, 1513. (68), 1520. (188)²⁴.

Vlastelinstvo se u 16. stoljeću pretvorilo u posjed Veliki Bukovec. U vihoru ratnih zbivanja nakon 1530. uništena je plemićka kurija u Novom Selu i raseljen veći dio kmetova. Sredinom 16. stoljeća sagrađena je utvrda u Velikom Bukovcu, ali je na vlastelinstvu živjelo malo kmetova. Vlastelinstvo je 1554. godine imalo svega 15 poreznih dimova zajedno s Kapelom, godine 1570. vlastelinstvo ima svega 15 dimova, ali su Turci već opustošili 4, godine 1573. ima 8 dimova, 1574. (9,5), 1576. (8, a dva su opustošili Vlasi), 1578. (8), 1582. (7,5), 1588. (7), a 1596. (5). Godine 1598. na vlastelinstvu su se pojavili novi naseljenici²⁵.

Godine 1554. posjedovali su ga plemići Ivan Pechy, Ladislav Pezery, Matija Sybryk i Mihajlo Zenthgyergvary. To su bili nasljednici Frodnohara po ženskoj liniji. Kralj Ferdinand je 1555. godine bukovečke posjede, iako su bili gotovo pusti, darovao Mihajlu Tinodiju, ali se on usprotivio ući u njihov stvarni posjed. Tinodi je 1574. prava iz kraljeve darovnice prenio na velikaše Jakoba i Mihajla Sekelja, a oni su pokrenuli parnicu protiv nelegalnih vlasnika. Spor je riješen u korist Sekelja i oni su uvedeni u posjed, samo selo koje se prozvalo Županec, uspio je zadržati jedan od bivših suvlasnika, Ivan Županić²⁶.

Posjed Martijanec spominje se prvi put 1259. godine. U posjed je bilo udruženo više sela koja su u srednjem vijeku bila samostalni posjedi nižih plemića. Godine 1453. u Martijanec je uveden kanonik Mihajlo de Thosowcz, ali su ga uskoro preuzeli mađarski plemići Hagaši. Posjedi Martijanca nakon pustošenja u vlasništvu obitelji Hasaghy brojio je 1566-82. samo 6-8 dimova poreza. Na kraju 16. stoljeća čitav posjed je brojio 15 dimova na kojima je živjelo 108 kmetova i inkvilina. Tada su ga držali koprivnički kapetan Ivan Globicer, Emerik Nyari, Franjo Keczer i Urban Kupinski²⁷.

Posjedi Križovljan i Slanje spominju se u 13. i 14. stoljeću. Godine 1495. kada čine jedinstven posjed posjedovao ih je plemić Ivan Zenthgyrothy, a na početku 16. stoljeća plemići Nikola Hagmasy, Franjo Žarkan i Stjepan Bery. Dio sela je stekao 1513. Franjo Keczer. Broj dimova se kretao 1495. (55),

1507. (57), 1513. (51), 1517. (65) i 1520 (53). Kasnije su sela toliko uništena da nisu upisivana u porezne registre. Obnovljena su krajem 16. st, te je npr. Slanje 1598. g. upisano kao novo selo²⁸.

Posjed Egidovec (kasnije Madaraševac) na početku 15. st. držao je plemić Petar Egidovečki, ali mu je kralj Sigismund posjed oduzeo i dodijelio ga Konradu Drukkeru. Nešto kasnije dio posjeda su stekli Osvald Othwan i Nikola Madaras, a njima je posjede potvrdio kralj Matijaš Korvin. God 1477. vlasnici su Stjepan i Mihajlo Hassaghy. Hassaghi su u drugoj polovici 15. stoljeća stekli posjede Karlovec i Suboticu, a Mihajlo Hassaghy je 1479. g. s Osvaldom Othwanom sklopio ugovor o nasljeđivanju i njegovih dijelova posjeda Egidovec. Time je osigurao proširenje svojeg posjeda u Martijancu, ali su dio sela i dalje posjedovali nasljednici Nikole Madarasa po kome je to selo vjerojatno prozvano Madaraševac²⁹.

CRKVA

A) Počeci kršćanstva (Ludbreško-lovijska biskupija), župne crkve.

Mreža crkvenih institucija u srednjovjekovnoj ludbreškoj Podravini pripadala je rimokatoličkoj crkvi, komarničkom arhidakonu (Komarnica - danas Novigrad Podravski) zagrebačke biskupije. Korijene kršćanstva ovdje ipak treba tražiti u mnogo ranijim stoljećima prije prvog popisa župa iz 1334. godine. U povijesnoj znanosti postoji nedovoljno poznata teza o biskupiji u Loviji (današnji Ludbreg) koja je nastala na temelju koncilskih akata u kojima se uz ime biskupa Amancija, sudionika koncila u Akvileji 381. godine pojavljuje oznaka loviensium. Osim koncilskih akata, drugi važan izvor istog Amancija, sudionika koncila u Akvileji, je izgubljeni natpis s jednoga sjevernoitalskog sarkofaga. U tom se natpisu nigdje ne spominje lovia, iako se iz njegova sadržaja može pretpostaviti da se Amancijeva biskupija nalazila u Panoniji, a ako se sada u izvorima potraži neki biskup Amancije iz Panonije, pojavljuje se spomenuti navod o Amanciju iz lovije. Od tri panonske lovie samo je jedna mogla biti biskupijsko središte. To bi bila lovia smještena upravo u današnjem Ludbregu, jer je jedina imala rang razvijenog antičkog gradskog naselja, a između Ptuja i Osijeka (Mursa) jedina je označena kao civitas. Druge dvije lovie bile su samo skromnija cestovna stajališta. Oskudnost starokršćanskih nalaza u Loviji, koja je općenito karakteristična za sjevernu Hrvatsku, ne može biti dokazom protiv postojanja lovijske biskupije u Ludbregu. I na drugim hrvatskim lokalitetima, u Sisku, Osijeku ili Vinkovcima, starokršćanski nalazi su vrlo oskudni (starokršćanska arhitektura), pa ipak nitko i ne pomišlja da Sisciju, Mursu i Cibale treba zbog toga locirati na drugim mjestima³⁰.

Kako je lovia ipak središte biskupije morala je imati i svoju katedralu, koja još nije pronađena u arheološkim istraživanjima, ali najveća vjerojatnost smještaja biskupske crkve je na području koje zauzima današnja župna crkva u Ludbregu, što bi svakako valjalo istražiti ako se žele saznati detalji o ranom kršćanstvu na ovom dijelu Panonije, nakon uništenja lovije sve do 14. st. nemamo podatke o crkvenoj organizaciji na ovom tlu. Važnost srednjovjekovnih crkvenih župa bila je u tome da su u mjesto redovito dolazili ljudi iz okolice, iz naselja u kojima nije bilo ni crkve ni kapele, kako bi prisustvovali obredima. Time se stvarala mogućnost kontinuiranog održavanja trgovine, što je naročito bilo naglašeno u vrijeme sajmova što su prvenstveno bili vezani uz sveca zaštitnika župne crkve. Osnivanje župe je ovisilo o dva uzajamno povezana činitelja: porastu broja stanovnika i postignutom stupnju teritorijalne organizacije. Razumljivo je da se potreba za osnivanje nove župe javljala u krajevima s većom gustoćom stanovništva, dok su se u slabije naseljenim podizale samo kapele kao ekspoziture župnih crkava. Veći je broj stanovnika omogućavao i bolju organizaciju zemljišnog posjeda, a kolonizacija je vršena uz već obrađivano zemljište. Zbog toga prve župe nalazimo upravo na posjedima koji su među prvima uklopljeni u feudalni sustav. Osim crkvenih institucija i ponekog grada, samo su velikaši raspolagali dovoljnim sredstvima da bi ih mogli uložiti u skupi projekt podizanja i opskrbljivanja crkve³¹.

Kako za razvijeni srednji vijek nema dovoljno podataka o stanovništvu, raspored župnih crkava najbolji je pokazatelj gustoće naseljenosti i gospodarsko-društvene organiziranosti ovog prostora.

Prema popisu župa iz 1334. na ovom području postoji šest, 1501. godine pet³², a 1574.³³ samo jedna župa (Ludbreg), što je rezultat turskih prodora. Popis iz 1574. je popis župnika prisutnih na sinodu što ga je sazvao biskup Drašković. Prema popisu iz 1334. godine vidi se da su Matrijanec, Slanje, Sveti Đurđ, Ludbreg, Križovljan i Sveti Petar bili središnja naselja ludbreške Podravine. Godine 1501. u Martijancu je župnik Andrija, Slanja te godine nema, Albert je bio župnik u Sv. Đurđu. Mihael je bio župnik u Ludbregu, a ujedno i vicearhiđakon, a u župi su bila još tri svećenika (Stjepan, Andrija i Blaž). U Križovljanu je župnikom bio Juraj, a u Svetom Petru Pavao, s tim da su tu još bili i kapelan Petar te Fabijan kapelan kod vlastelina.

ŽUPE SREDNJEVIJEKOVNE LUDBREŠKE PODRAVINE

Župa	1334.	1501.	1574.
Sv. Martin, Martijanec	+	+	-
Sv. Križ, Slanje	+	-	-
Sv. Juraj, Sveti Đurđ	+	+	-
Sv. Trojstvo, Ludbreg	+	+	+
B.D. Marija, Križovljan	+	+	-
Sv. Petar, Sveti Petar	+	+	-

Izvor: Buturac, 1984, str. 74, 75.

B) Crkveni redovi i samostani

Najranija povijest crkvenih redova i samostana u ludbreškoj Podravini obavijena je istim mrakom kao i povijest župa. Ludbreški vlastelin Nikola Ludbreški pomogao je oslobođenje tvrđave Bele koju su teutonci oteli crkvenoviteškom redu ivanovaca (hospitalaca). Zna se i to, a i prije smo rekli da je posjed Črncet kod ludbreške tvrđave bio do 20-tih godina 14. stoljeća posjed ivanovaca. Uz župnu crkvu Sv. Trojstva se u Ludbregu 1373. godine spominje i samostan franjevac, koji su možda preuzeli posjede ivanovaca. Samostan se održao samo do 1547. godine kada su ga opustošili Turci³⁴. Franjevci su običavali osnivati svoje samostane u razvijenim gradskim naseljima što samo potvrđuje podatke da je Ludbreg u srednjem vijeku bio razvijeno gradsko naselje, ali osnivanje samostana u Ludbregu 1373. g. značilo je da je Ludbreg već tada bio sa značajkama gradskog naselja, ako ne i značajnije gradsko naselje bar za ovaj dio Hrvatske. Uloga samostana u odnosu na župnu crkvu s obzirom i na razvijanje centraliteta Ludbrega bila je manja, ali za to nije bilo ni potrebe, ali samostan je svakako bio kulturno središte.

SAJMOVI

Sajmovi su jedan od najvažnijih činitelja u stvaranju gradskih naselja. No za nastanak gradova nisu bili bitni godišnji na koje su dolazili trgovci sa luksuznom robom, nego upravo lokalni sajmovi, na kojima se snabdijevalo lokalno stanovništvo. Takvi su su sajmovi, u najmanju ruku, morali biti tjedni, a samo je zadovoljavanje svakodnevnih potreba lokalnog tržišta moglo neko mjesto učiniti privlačnim za stalno naseljavanje trgovaca i obrtnika³⁵. Vjerojatno je takva situacija bila i s Ludbregom, ali pouzdano se tjedni sajam ovdje spominje tek 1562. godine³⁶.

Na današnjem stupnju naših saznanja, kada nam je čak i antička prošlost ovog dijela Hrvatske slabo poznata, u najboljem slučaju možemo pretpostaviti da su neki oblici razmjene morali preživjeti seobu naroda. Kako je Ludbreg u antici bio gradsko i biskupijsko središte, tako je i funkcija sajma (ili nečeg sličnog) morala biti razvijena te bi to moglo utjecati na kontinuitet razmjene do srednjeg vijeka, a. slična situacija mogla bi se uzeti u obzir i u Varaždinskim Toplicama.

Pojava sajмова razvijenog srednjeg vijeka usko je povezana za izgradnju crkvene mreže. Sajmovi se redovito održavaju uz župne i druge crkve, vrlo često na dan sveca kojemu su bile posvećene. S

obzirom na njihov značaj takvi sajmovi nisu bili "gradotvorni", jer se održavaju jednom godišnje. Njihova je važnost u tome što su svojom prostornom gustoćom tvorili mrežu što je omogućavala lakšu distribuciju robe po čitavom kraju, te su izgradili temelje trgovačkoj razmjeni³⁷. Takvi sajmovi su se zasigurno održavali u Martijancu, Slanju, Svetom Đurđu, Križovljanu, Svetom Petru i Ludbregu.

U Ludbregu se negdje u 15. stoljeću dogodilo svećeniku pri služenju svete mise slijedeće: služeći misu posumnjao je u vjerodostojnost čina pretvorbe kojom se vino u kaležu pretvara u pravu krv. Kada je dospio do onog dijela mise gdje se hostija lomi na tri dijela, a jedan spušta u kalež, opazio je u kaležu pravu krv. Zaprepašten događajem neko vrijeme ga je krio, ali je nedugo zatim nalazeći se na samrti sve priznao te kalež s istom tekućinom predao na vječno čuvanje u župnu crkvu Sv. Trojstva. Od tog trenutka, kod kaleža su se događala mnoga čuda. Posudica s krvlju je poslana u Rim na ispitivanje. Papa Julije II. izdao je bulu kojom je u stvari donesena odluka na temelju prisjelih iskaza kojima je čudo u Ludbregu proglašeno autentičnim, a ujedno i podjeljuju oprost na Tijelovo, Malu Gospu i Sv. Tomu apostola. Bula Julija II. zavedena je u registru suplikata datirana je 16. prosincom 1512. godine³⁸. Time je sâm Papa utemeljio ludbreško proštenišće, koje također ima značajnije sajmišno i trgovačko značenje.

SOCIJALNI SUKOBI

Stanje naseljenosti vlastelinstava i plemićkih posjeda ludbreške Podravine pogotovo u 16. stoljeću samo po sebi govori o pogoršanju položaja zavisnih seljaka. Neprekidna ratna razaranja učinila su uvjete života tako teškim da su mnogi napustili svoja popaljena ili ugrožena ognjišta i odselili u sigurnije krajeve. Oni koji su ostali živjeli su u opasnosti od pljačkaških napada Turaka, a obrađivali su samo neznatan dio postojećih poljoprivrednih površina. Takva opustošenost je zasigurno unijela znatne poremećaje u sustav feudalnih odnosa, ali feudalni su posjednici i u tim uvjetima htjeli piskrbiti što više proizvoda od svojih seljaka. Tako teško stanje i splet okolnosti i procesa doveo je 1572. godine do seljačke bune na ludbreškom vlastelinstvu. O buni ludbreških kmetova 1572. godine sačuvan je samo jedan podatak među zaključcima hrvatskog sabora od 10. kolovoza te godine. Ladislav Sibrik od Szarvasköa najoštrije je tužio i protestirao protiv pobunjenih kmetova udovice pokojnog Gabrijele Thuroczija. Pobunjeni su kmetovi provalili u tvrđavu Ludbreg zauzevši ju, dok je u njoj na samrti ležala udovica Turoczy, a uz nju je bio njezin brat Ladislav Sibrik. Ladislava su seljaci strašno izbatinali. Sabor je zaključio da kazni pobunjene seljake, a posebno da ih kazni upravitelj tvrđave³⁹.

Buna je bila vrlo oštra. Pobunjenim kmetovima je posebno bio omrznut brat bolesne udovice, ali se o tome što je točnije ludbreške kmetove izazvalo na bunu ne zna se ništa kao ni o njezinom ugušivanju odnosno završetku⁴⁰.

KULTURA I ADMINISTRACIJA

Najstarije škole vezane su uz crkvena središta, ali su vjerojatno i franjevci u drugoj polovici 14. i cijelom 15. stoljeću imali ulogu u obrazovanju Ludbrežana. Kao dokaz da su ludbreški stanovnici morali svoje znanje dobivati od ranijih dana su i studenti iz Ludbrega na europskim sveučilištima, primjerice 1413. na sveučilištu u Beču studirao je Paulus iz Ludbrega, a 1421. Klement također iz Ludbrega⁴¹. Kasnije su na istom sveučilištu studirali 1455. g. Barnaba de Ludbregh i 1539. g. Johanes Czulakius de Ludbregh⁴². Moramo pretpostaviti da je studenata iz Ludbrega bilo više, ali nisam trenutno mogao doći do podataka sa nekih drugih europskih sveučilišnih središta, pogotovo u obližnjem Pragu koji je bio tada vrlo atraktivan.

Jezgru intelektualne elite građanstva činili su literati, uglavnom gradski pisari, te poneki župnik. U njihovim se osobama sjedinjavala djelatnost grada kao kulturnog središta s njegovom administrativnom i vjerskom ulogom⁴³. Početkom 16. stoljeća zabilježena su imena nekih Ludbrežana u varaždinskim gradskim zapisnicima⁴⁴. Tom se prilikom spominje Stjepan "Sodecz de Ludbreg", bravar Ivan Mihalj

Zelenik i trgovac Petar. Upravo su ovi podaci dokaz da je u Ludbregu razvijen obrt kao neagrarna djelatnost, a uz njega je prisutna i trgovina što je sve dokaz da je Ludbreg te 1521. godine bio vrlo razvijeno gradsko naselje u odnosu na okolna, izuzevši Varaždin, Križevce, Gradec i Koprivnicu. Oni vjerojatno nisu jedini predstavnici svojih staleža u gradu, a uz obrtnike i trgovce možemo pratiti razvoj poštanske službe u Ludbregu. Prvi podatak o pošti u Ludbregu je iz 1555. godine⁴⁵.

BILJEŠKE:

1. H. Petrić, Antičke ceste i naselja u sjeverozap. Hrvatskoj, Obavijesti Hrvatskog arh. društva, XXVI, br. 1, Zagreb 1994, 36.
2. M. Gorenc, B. Vikić, Antičko nasljeđe ludbreškog kraja, Ludbreg - monografija, 1994, 59-73.
3. I. Kukuljević, Panonija rimska, Rad JAZU 23, Zagreb 1873, 104.
4. Gorenc, Vikić, Antičko nasljeđe, 60-63
5. Ž. Tomičić, Sumarni osvrt na rezultate arheoloških istraživanja prostora Međimurja u razdoblju od 1972. do 1982. godine II, Muzejski vjesnik, 8, 1985, 26-35.
6. M. Gorenc, B. Vikić, Arheološki pregledi 10/1968, 11/1969, 13/19571; isti, Sustavna istraživanja u Ludbregu od 1968. do 1979. godine, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 16-17, 1983-1984.
7. K. Simoni, Ludbreg i okolica u ranom srednjem vijeku, Ludbreg - monografija, 1984, 73.
8. Isto, 75.
9. Isto, 78, 79; Registar arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, Varaždin 1990, 99.
10. I. Bočkalj, Trgovište Ludbreg i njegovo proštenište, "Hrvatska straža", Zagreb 1936; M. Winter, Ludbreški grad i njegovi gospodari, Podravski zbornik, Koprivnica 1980, 357; J. Adamček, Ludbreg i njegova okolica u doba feudalizma, Ludbreg monografija (dalje: Adamček, Ludbreg), 1984, 81.
11. Isprava je sačuvana u prijepisu Čazmanskog kaptola od 18. prosinca 1394. godine, vidi M. Winter, n. dj, 358, 368.
12. M. Winter, n. dj, 358.
13. Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, ur. T. Smičiklas, JAZU, VIII, 556-558 (dalje CD).
14. M. Ilijanić, Kratak pregled pov. razvoja tvrđe Ludbreg i njezinih vlasnika do kraja 17. st., Ludbreg - monografija, 1984, 124.
15. Adamček, Ludbreg, 82.
16. Isto.
17. Adamček, Ludbreg, 82-83.
18. Isto, 83.
19. Isto, 84.
20. J. Adamček, I. Kampuš, Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. st., (dalje: Popisi), Zg 1976, 27, 59, 94, 127, 365.
21. Adamček, Ludbreg, 85.
22. Popisi, 137, 232, 256, 365, 442.
23. Adamček, Ludbreg, 83.
24. Popisi, 12, 27, 94, 127.
25. Popisi, 161, 232, 256, 273, 286, 306, 318, 346, 365, 442.
26. Adamček, Ludbreg, 86.
27. Isto, 83, 86.
28. CD IV, 353-354; Popisi 12, 27, 59, 94, 127, 442.
29. Adamček, Ludbreg, 83, 84.
30. M. Jarak, Povijest starokršćanskih zajednica na tlu kontinentalne Hrvatske, Od nepobjedivog sunca do sunca pravde - rano kršćanstvo u kontinentalnoj Hrvatskoj, katalog izložbe, Arheološki muzej Zagreb, 1994, 37.
31. N. Budak, Gradovi varaždinske županije u srednjem vijeku, Zagreb-Koprivnica 1994, 68, (dalje: Budak, Gradovi).
32. J. Buturac, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine, Starine JAZU, 59, Zagreb 1984, 74,75.
33. Budak, Gradovi, 69.
34. E. Hoško, Franjevačka obnova u sj. dijelu banske Hrvatske sredinom XVII stoljeća, Kačić, IV, Zagreb 1971, 83.
35. Budak, Gradovi, 76.
36. F. Šišić, Hrvatski saborski spisi (dalje: HSS), III, 93-94.
37. Budak, Gradovi, 76.
38. M. Vodopija, Ludbreška Sveta nedelja, Ludbreg - monografija, 1984, 143; I. Jurak, Vodič i svetište Ludbreg, 1981, 11-14.
39. HSS, III, 358.
40. Adamček, Ludbreg, 88.
41. A. Jembrih, Studenti iz sjeverne Hrvatske na bečkom sveučilištu u XIV. i XV. stoljeću, Podravski zbornik, 1980, 342.
42. F. Šišić, Hrvati na bečkom sveučilištu od god. 1453-1630, Vjesnik zemaljskog arhiva, Zagreb 1903, 161.
43. Budak, Gradovi, 131.
44. Z. Tanodi, Monumenta historica liberae regiae civitatis Varasini, I, Varaždin 1942, 291.
45. M. Ilijanić, M. Mirković, Urbani razvoj Ludbrega, Ludbreg - monografija, 1984, 132.